

Székely-Udvarhely története.

(II. közlemény.)

V. CZIKKELY.

A v á r r ó l .

A hol most a Csonka-vár vagy, ott hajdan a tiszt. p. franciscanusoknak conventjek, és nagy roppant templomok volt, a mint ezt nyilván jelentik a most is fenn álló, és igen nagy régiséget mutató kőfalak. Zápolya János erdélyi vajda lévén, igen nagy kedvében tartotta ezt az igen nagy conventet, és mikor a székelyek közé jött, mindenkor ebbe szokott szállani, s mivel még akkor semmi olyan bátorságos épület itten nem volt, az székely nationak archivumát ottan tartották. Említett Zápolya Jánosnak a fia ifiú János király a római catholikus hitről az arianus vallásra állván, s a székelyek Balassa Menyhártnak és Székely Antalnak, Ferdinánd magyarországi király generalissainak javasolásából, biztatásából 1562-dik esztendőben szabadságok helyben állításának színe alatt ellene pártot ütven, táborba is szállottak volna, de János király őket M.-Vásárhely mellett meggyőzven, főindítóinak fejeket vétetven, némelyeket veréssel büntettetven, másoknak fülököt, vagy orrokat elmetéltetven, az egész nemzetet régi szabadságától nem csak megfosztotta, hanem fiscus jobbágyává is tette, és mint jobbágyokkal (előbb kihajtván a szerzeteseket) a klastromot, több épületeket alkalmaztatván hozzája, kőfallal és mély árokkal körülvétette, és az így elkészült erősséget Székely Támadt várának nevezte, a mint ezt bizonyítják ugyan azon ifiú János királynak 1568-dik esztendőben Böjtmás havának 13-dik és 18-dik napjain költ patens commissioi ilyen szókkal: Ioannes Sigismundes Dei gratia etc. etc. Fideli nostro egregio Mihályfi de Telegd, capitaneo sex sedium nostrarum Siculicarum, ac praefecto castris nostri Székely Támadt. Abban pedig kétség nem lehet, hogy ezen várat nem értené, mivel az elsőben azt parancsolja, hogy az Udvarhely városi lakosokat egy bizonyos erdőnek (nyilván az Lázának) békességes bírásában védelmezze; a másodikban pedig, hogy a Székely-földön szedett portzio-pénzt az városiak csak Segesvárig szállit-

sák és tovább hajtani őket ne engedje az említett kapitány. Mikor Gyárosfalvát minden földével a városhoz ragasztotta, így szólt: „Demptis tamen terris arabilibus, et foeneticis in territorio ejusdem possessionis existentibus, et ad arcem nostram Zékeltámam jam applicatis, quae in usum ipsius arcis nostrae semper conservari volumus etc. A mint hogy most is a mltgos gróf Gyulai familiától a várhoz bírattatnak azon itten értetett földek.

Ezekből kitetszik: hogy volt, s hol volt Székelytámavára; de ezen esűfos név nem sokáig tartott, mert 1577-dik esztendőben Báthori Kistóf fejedelem Sz. Imrét béhozván, úgy szól: Ad arcem nostram Udvarhely pertinentem. Az Szeben mellett az Mihály vajdával lett szerencsétlen harez után Báthori András fejedelem sietve érkezvén, ebbe a várban nyugodott meg, s innen kevesed magával Moldova felé vett útjában a csíki havasokon a csíki székelyektől megölettetvén, ez az vár is a székelyektől elrontatott, mivel ők is Mihály vajda mellett hadakoztak; de azután Mihály vajda meggyőzöttetvén, s meg is ölettetvén, 1600-dik esztendőben Léczfalván ült egész ország gyűlésében lett végezésre újra meg kellett építeniek a székelyeknek.

Bírattatott mind az fejedelemek számára, míglen 1657-ik esztendőben néhai b. e. Rákóczi György fejedelemtől nem conferáltatott Bornemiza Susánna asszonynak, néhai Kemény Boldizsár özvegyének és leányának Annának 5600 m. forintokban. Ezeknek birodalmából kimenvén, azután ifiú Apaffi Mihály fejedelemtől adattatott néhai gróf Gyulai Ferencz ó exeleneziánában bíratik. A kurucz világ után elrontatván, lakhatatlanná lett.

Ezen alkalmatossággal lehet azt is feljegyezni, hogy a mely most Bethlenfalvi-uteza, hajdon Darabont-utezának hívattatott, s az mely föld ezen uteza és az vár között vagon, az néhai Nagy Koronkai Mihály posteritásinak civilis jószágáig mind az várhoz bírattatott, és darabontok laktak rajta, hanem üdő jártában a fejedelem az régi ős véreknek viszszaadta, a mint mutatja ezt Approb. Const. p. 5. edict. 69.

Az Dótzsi-dombjától a vár eleibe lemenő, és a Bethlenfalvi-utezára szolgáló szoros útban, az néhai Varga Márton és Kandó jószágainak között torony volt, a mely alatt szekerek járhattak. Ha az városról az várföldre, vagy innen a városra valami bűnös elszaladhatott, egyik rész sem üldözte tovább azon toronynál.

Az várnak az északi és déli bástyáján az ifiú János király ezímere köre ki vagon rajzolva, ilyen diák versekkel:

Haec quicumque vides electi insignia ducis,
Pro patria grates Hungare laetus agas,
Cur vagus extremis terrarum finibus erras,
En prope, quem multo sanguine quaeris, habes,

Quippe peregrini quam sit damnosa potestas
 Principis, accepta discere clade potes.
 Flecte genu Domino felicibus utere fatis
 Sanguine sublato sicca manebit humus.

Tiszt. p. Lakatos István Al-Csikban kozmási plébánus, udvarhelyi fiú, írt egy *Siculia delineata et descripta* nevű könyvet, melyet 1707-dik esztendőben Mintszent havának 30-dik napján ajánlott és bemutatott az itten való akkori superioriának Levkovics Andrásnak, ebben az Udvarhely várossáról írt részben a várról ilyen emlékezetet téssen: Olim monasterium etiam erat ad partem septemtrionalem oppidi sat elegans, et amplum ordinis s. Francisci, cujus templum meridiem respiciens insuper liminari portae ejusdem meridionalis, et de facto imago B. Virginis pieta conspicitur et cellulae monasterii ad partem orientalem, septemtrionalem, atque occidentalem.

Nunc arx esse conspicitur munita propugnaculis et vallis circumquaque sat firmissimis, et elegantibus cum turribus, et majoribus aedificiis adjunctis, ac principum juri, et fisco erepta, cum hac infelicitate tamen, ut quicumque possiderit extra principes, ipsa familia brevi tempore deficiat, ut jam notatum est aliquoties ipsa experientia, si quidem haec ibi familiae defecerunt, non ab antiqua valde tempore: Kornisiorum de Homorod Szt.-Pál, Kemeniorum Baltasaris, et proxime Szt. Paliorum de Novaj. Olim et epulationes, spectraque audiebantur, praesertim ad sacristiam templi, provisores acatholici exportari curantes ossa religiosorum, et lapides aedificii sanctuari nimirum ignominiose ad lutum platearum complandandarum, experti hoc infortunium, ut filii equites eorum transeuntes subito ceciderint, impingentesque se in eosdem lapides morte repentina obierint.

VI. CZIKKELY.

Az religioról.

Az religio *Udvarhely* városában az magyaroknak a pogányságból kitéréssek után volt csak a római catholica hit, míglén több s nagyobb helyekre való beszármazása után ide is a múlt száznak kezdetében a reformata vallás bé nem férkezett, de ennek meggyökerezése után is, még a régi reformatus fejedelmek idejében is elsőségét megtartotta a pápista hit. Ezen hitnek parochialis régi temploma volt Sz. Miklós tiszteletére építve, a mely most is fenn vagyon, ismét a piaez közepén egy kápolna a Sz. Anna tiszteletére, a tiszt. p. franciscanusoknak nagy klastromok, a mely mi formán fordítatott várnak, fennebb megírtam.

Az reformata religio néhai b. e. Bethlen Gábor fejedelemségében vett magának legnagyobb erőt, a mikor is sok viszongások (így!) voltak a két religio között a fennebb említett parochialis templom iránt; mert némelykor a reformatusok a papistáktól erőszakkal elfoglalták, és ekkor ezek a piaci kápolnába szorultak, másszor ezek amazokat nagyobb erővel a nagy templomból kirekesztették. Ezen viszongás üdő jártában a fejedelem eleibe kerülván, úgy végeztetett el: hogy a reformatusoknak építtessék templom a piacz közepén, és a mennyivel a pápisták többen vagynak, annyival az építésre való költségbe is többet adjanak, és így a piaczon levő kápolna elrontatván, a reformatusoknak a templom megépíttetvén, a régi parochialis templom a pápistáknak maradt. Ugyan ezen üdő tájatt oszlottak meg a régi parochiához tartozó földek is.

Az itten említett s elrontatott Sz. Anna kápolnája iránt a városi római catholica communitásnak neve alatt ilyen értelmű könyörgő levél adattatott volt a catholica királyi commissiora:

Méltóságos királyi catholica commissio, nekünk érdemünk felett való kegyelmes jó uraink, s kegyes pátronus uraink.

Ezen okból kényszerítettünk alázatosan folyamodni a mgos királyi catholica commissiohoz, hogy néhai catholicus eleinktől Sz. Anna asszony tiszteletére építtetett, de a 16-dik és következő seculumokban elmúlt üdőknek mostohasága miatt elpusztult kápolnácskának fundamentuma ezen nemes Sz. Udvarhely szabad mező városának közönséges piaczán a reformata ecclésiának ezinteremének nyári napnyuguttatt néző felin kívül még egészen meglévén (melyet néhai kegyelmes Sz. o j k a S i g m o n d püspök urunk ő excelentziája diecesis visitatioja alkalmosságával erudescálván, és mostani kegyelmes K o l o n i t s L á s z l ó püspök urunk ő excelentziája is inspiciáltak) s csak annyiból is áhítatos eleinknek nyomdokit az isteni tiszteletben követni akarván, szándékozvánk az említett kápolnácska helyének közepére Krisztus urunk sz. keresztét, vagy valamelyik dicsőséges szentnek álló képit köoszlopra felemelni, olyan móddal, hogy az említett kápolnácskának fundamentumára köröskörül mint egy cancellus módjára kőfalat tehetnénk, ne talám valami illetlenség hozzája férne.

De mivel a közönséges piacz a királyi just illeti, és ezen fundusnak egy részeeskéin vagy két, fából építtetett boltoetskák állanak, felséges királyné asszonyunk akarattja nélkül nem cselekedhetjük, s nem is akarjuk. Azért alázatosan könyörgünk a mgos catholica commissionak, méltóztassék kegyes királyné asszonyunk ő Felségének ezen alázatos kérésünket representálni, hogy említett jó szándékunkot ő Felsége elvégzett egyetértésével megerősítvén véghez vihessük.

Mely királyi de egyszersmind hozzánk mutatandó anyai kegyes gratiáját mind ő Felségének, mind pedig a mgos királyi catholica commissionak ezen dologbéli vélünk teendő kegyességét, midőn Isten előtt

meghálalni magunkat köteleznők, vagyunk a mgos catholica commissio-
sionak alázatos szolgálai:

Ns. Sz. Udvarhely mező várossabéli romano catholica comm unitas.

800

Resolutio.

Siquidem innotuisset commissioni certa ex relatione veram quidem esse, quod in foro eote penes cincturam templi reformatorum capella S. Annae olim exstructa fuerit, verum nec angustiam loci, nec circumstantias modernas citra indecentiam admittere, ut in locum dictae capellae crucifixus erigatur, hinc petito supplicantis praevis ex rationibus deferri nequam potest. E commissime caeo. regia in publico eccleisasticis ordinata. Datum Cibinii die 29-na Sept. 1777. Extradatum per Josephum L. B. Miske mp.

De eztet abban hagyván, térjünk vissza a félbe hagyott régebbi dolgaira a religionak.

Igy a pápistáknak maradt Sz. Miklós temploma mellett lévő papi házban még az ifjú Rákóczi György fejedelem idejében bészállván a Jésus társaságából való p. Zsámbár Mátyás, mely hathatósan és lelki buzgósággal folytatta nem csak itt az városban, hanem a körül levő falukban is a pápista hitnek dolgait, kiteszik az ő életéről írt historiából. Híres volt már p. Zsámbár mind a pápistáknál, mind a reformatusoknál a hit dolgáról kibocsátott könyveknek írásáért. De a reformatusak csak úgy esatáztak véle, mint Magyarországon laktával (!), ingyen sem gondolván, hogy Erdélyben köztük volna, mivel mint nevét, mint ruházatját elváltoztatván jött volt be az országba, s mulatozott, hanem egyszer gyanú esik, hogy ő volna az udvarhelyi pápista plébanus, fülébe megyen a sutogás Lengyelfalvi Nagy Orbán Eleknek, az Udvarhely-széki pápistaságnak akkori egy jeles oszlopának, a ki tudván valójában a dolgot, p. Zsámárt Lengyelfalvára hívatja, onnan boros hordóba zárattatva Kolosvárra küldi, s úgy reá következhető esűfoltatástól megmenti.

De ugyancsak így elmenetele után p. Zsámárnak a gyanú valóságra válván, 1654-dik esztendőben az akkori fiscalis director Sárpataki Márton evocaltatta volt az itt való pápista rendet a közelebb következő országgyűlésre azon okon: hogy az ország-
nak végezése ellen a jesuita szerzetből való papot merészelték iten tartani; de ment-e tovább az dolog evocationál, vagy nem? több nem tudatik benne.

Azután is egész elbomlásáig a szerzetnek mind azon szerzet-
béli személyek a pápista hitnek nagy előmenetelével folytatták a parochia dolgát a városban, a kik oskolákat állítván fel, hogy az ifiak az atyjoknak kevesebb költésével tanulhassanak, az Benéből és Erkedből addig a reformatus papok számára administráltatott dézmát a felséges Ausztriai háztól megnyerték, a melynek jövedel-

méből, és más jótévedőknek istenes adakozása által kiállítatott főpénznek érdekesebből, úgy a magok mezei különös oeconomiájából bizonyos számú ifiakot tápláltak, az régi parochialis házat elrontván, a helyett a magok lakásokra a templomhoz ragasztott nyári napkeletről északra forduló szép nagy házat építették, mást a templomnak napnyugoti része felől északkal szembe az ifiak lakására, a kettő közé pedig iskolát, mely három épület, mint távol, mint közel nézve igen tetszetes, és a várost nagyon ékesíti.

Ezen eddig emlegettetett épületeknek rendében változás esett ezelőtt egy néhány esztendővel, mert az iskolák az írt helyről elbontatván, azok helyett alább az ispotály felől való oldalban szobek és nagyobbak tétettek. Ugy a Sz. Miklós régi módra épített parochialis temploma helyett is annak a faránál délre háttal, szembe pedig északra néhai felséges urunk második József császárnak kegyelmes adományából, nemkülönben több más jótévednek segítségével főtiszt. Török Ferencz úrnak, városunk érdemes plébánussának fáradhatatlan szorgalmatossága által nagy, és külső tekintetre nézve szép, belső alkalmatosságára nézve ritka ékességű templom, magas, tágas, bádoggal fedett toronnyal együtt építetett, melyet a nevezett főtiszt. úr ingyen való adományából a régi harangok felett 11 mázsás haranggal felékesített. Ennek az épületnek külső s belső rajzolásához s alkalmaztatásához (mivel az optica-hoz nem értek) szállani nem merek, a kik tudni kívánják, intézzék el tulajdon szemeikkel, s meg fogják vallani, hogy ennél előbb való templom az országban még egy sines, hasonló pedig igen kevés.

Ezen előbb emlegetett Sz. Miklós templomában, a kurucz világ előtt, vagyis a múlt század vége felé, temettetett volt két német katona tiszt, a kik ezen székben lévén kvártélyban, egyik a másikat a duellumban megölték, s hogy tisztességes temetést tehessenek nekik tiszt társai, elhittették a plébánussal, hogy halálok előtt az igaz töredelmességnek valóságos jeleit adták volna, és így nyerték meg, hogy rendes ezeremóniával a templomba temetessenek. Csak hamar azután éjjelenként nagy zörgetések kezdettek hallatni a templomban, s találkozáván olyan bátor emberek, a plébánussal végére jártak a nagy zörgetésnek, látták, hogy az két tiszt a székeken egy mást kotzperddel kergetné; újabban azért és voltaképpen kitanulván a plébánus haláloknak mint létét, a testeket a templomból kivette, s a szántó föld szélében temettette, s a zörgetés azonnal megszünt. Ezt így hallottam néhai Ferentzi Sigmund nevű öreg jesuitától, a ki 1725-dik esztendőben itten Udvarhelyen szerzetes tanító-mester volt. Sit fides penes authorem: hidgye a ki akarja.¹⁾

¹⁾ Jellemző a múlt század elején dívott babonás hiedelmekre nézve; de egyszersmind az író józan ítéletére, hogy ő az ilyen rém-mesékben már nem hitt.

Ugyanezen templomban (úgy szólván) lett egy dologról így ír Cserei Mihály az 1689-ben történt dolgok között:

Egy hamis próféta támadott vala Erdélyben Udvarhelyen a pápista papok factiojából, mert lévén egy énekes inassok, a ki az orgona mellett szokott vala énekelni, azt megtanítják, hogy hirdesse mindenütt azt, hogy néki az Isten angyala megjelent volna, és követül az erdélyi fejedelemhez küldötte (jól ismértem Udvarhelyen laktomban ezt az inast, a ki görbe hátú, de igen szép nótájú vala); azért a páterektől instruáltatván megindúlt, és nem akar vala szólani sohult, hanem mikor kérdezték tőle, miért nem szóllana, írás által azt felelte, hogy ő addig nem szólhat, míg a fejedelemhez nem mégyen; felvitetvén a fejedelem eleibe, ott kezdi szóllani, ezt mondván: néki az angyal meghadta, hogy mondja meg a fejedelemnek, hogy ha pápistává nem léssen negyven napok alatt elsülyed Erdély országa. Akárki általlátja könnyen, hogy ördögi hazugság minden dolga, sőt magok is az okosabb pápista emberek elszégyenlették magokat miánna, és contemnálták. Eztet ugyan ily formán a Cserei feljedzésén kívül is gyermekkoromban az atyámtól és más öreg emberektől, a kik a történet idején éltek, sokszor hallottam, de ezek különös környül állásokkal így beszéllették: Magyarit (a volt a neve) éjjel az ágyból felköltötték, a templomhoz vezették, az ajtót nyitva találván bément, és az nagy oltáron a gyertyákat égve, úgy hallotta az nagy oltártól az fejedelemnek mondandó szókat. És így Magyarai is elmehet a fejebb kotzperdező két német után.

A tiszt. p. franciscanusok még ifiú János király által klastromokból kihajtatván, a közelebb elmúlt kurucz világnak majd az végéig ezen városban lakó helyet magoknak nem kaphattak, hanem Lakatos István ide való ifiú világi pap a maga örökségeit testamentum által nekik hagyván, az azon örökségekhez just tartó atyafiaknak ellent tartásokkal is ugyanesak bėjötték és lakni kezdettek; üdő jártában több jószágokkal az nekik testált helyet gyarapítván, nagy roppant templomot, ahoz két magass tornyot, ezek mellé tágas conventet építették, úgy hogy a mint a Csónka-várnak romladozott kőfalaiból kitetszik, nem alább való ezen mostani lakóhelyek s épületek az ott való régi klastromoknál.

Ezen szerzetnek régi templomában, a mely p. Lakatostól adatott kőház volt, történt ilyen dolog: Márefalván egy marcotánynak felesége meghalván, csakhamar a szolgálójának álmában megjelenik és arra inti, hogy az urának mondja meg, hogy ő érette a p. franciscanusok templomában misét mondasson; másodsor is úgy megjelenvén, semmit a szolgálója által végbe nem vitethet az uránál, mivel mint álomlátással az semmit se gondolt; ugyanesak 3-szor is azonképpen megintvén a szolgálót, azt mondja hozzája: mikor a mise mondatni fog, én bizonyos jelt adok néked; ezt is

így megbeszélvén a szolgáló az urának, reá vészi, hogy a misét kiszolgáltassa. Híre menvén, azért igen sok nép gyűlt a templomban, a szolgáló a mise alatt egyszer halványodni kezd, s az akkori szokás szerént az balkezének nyelire tekert gyoles ruha¹⁾ nagy füsttel mindenek láttára egy néhány helyen megtüzesedik, az mely ruha emlékezetnek okaért mind ez mái napig ráma közé csináltatva, a templomban közönséges helyen tartatik, ilyen alatta való írással:

Anno a partu virgineo 1712 die 4-ta mensis Julii contigit hoc miraculum in hac nostra residentia ad SS. Apostolorum principes Petrum et Paulum, sub cantato missae sacrificio facta elevatione venerabilis sacramenti revelata est anima conjugis cujusdam marquetanei ancillae suae nomine Elisabethie ex Slavonia, de quo miraculo exstat authenticum testimonium plurium personarum fide dignarum adstantium in archivio residentiae hujus.

Ha a régi költött híreknek hitelt lehet adni, a mostani pápista havasalya is Bethlen Gábor fejedelem idejében egészen a reformáta valláson volt, de a papok a pápista papoknak szokása ellen való móddal folytatván hivataljokot, s magokot viselvén, a népet úgy megbosszontották, hogy egybe tanácskozván, mind kirakták a megyék házaiból, magok a régi pápista vallásra visszaállván, a hol mise mondó papra szert nem tehettek, pápista praedicatorokat szerzetek magoknak. Így a többi között esperességet viselő Sz. Györgyi Dávid nevű pap Zétalakáról kirekesztetvén, ide Udvarhelyre vette magát, de itten az akkori hallgatónak kevés volta mián a papnak jární szokott bérből házát beesületesen nem tarthatván, folyamodott a fejedelemhez ez iránt való segítségért; az fejedelem mind néki mind az utána következő papoknak rendelt esztendőnként fizetendő 300 forintot, a mely mind ez ideig a királyi kamaráról kiszolgáltatik az itt való református papnak.

Az mint fennebb említém, a két religión lévő lakosok között a viszongás leesendesítettvén, a reformáta résznek a templom felépítettvén, csak hamar a fejedelem adományából oskola is építettet, a mely üdő jártában Collegium nevezetet vett, ehez professor adattott, a ki az udvarhelyi s háromszéki református ifjúságot a deáki tudományban tanítaná. Régi módra elég helyesen, de a mostanira igen dísztelenül és alkalmatlanúl volt építve azon collegium, mert az alsó része ugyan kőből, de a felső fából volt reá rakva, a mely a régiségtől ide s tova hajladozván s azért a tapaszt is tovább meg nem tarthatván, magától romladozni indúlt volt.

Hanem ezelőtt egy néhány esztendőkkel tiszt. Kiss Gergely professornak ide rendeltetvén, annak jobb karban való állításába megindúlt és legelőször is a felséges udvartól szabadságot nyert annak egészen kőből való felépítésére; azután sok pátronusoknak

¹⁾ Érdekes néprajzi szokás!

bőv adományaival segítettvén a munkához fogott, és 2 esztendőnek elfolyása alatt olyan egymáson 3 szakaszba lakható épületet tett, a mely nem ilyen mező, hanem akármi nagy kolesos királyi városba béillenék, nem csak külső tekintetire, hanem belső részinek alkalmaztatására nézve is; az napkeletre fordított részének felibe egy kis tornyot csináltatott, abba egy jó nagy harangot, és az városnak nagy nyugodalmára szolgáló órát szerzett.

Így meg lévén a Collegium építve, mivel a templom régi módra csináltatva alkalmatlan, sötét, és a néphez képest szoros volt, megindultak annak is jobb karba állításába s az felséges udvarhoz folyamodtak a szabadságért; de ezen úttal aztot meg nem nyerték, mivel némely (hihető) buzgó pápistáktól, úgy informáltatott volt az udvar, hogy ezen építéssel a piacra járó út a publicum kárára megszoríttatnék; de ezen bal feladásról azután tudósíttatván az udvar, ugyan csak ezélokot örömmel elérték, és megnyervén a szabadságot, a régi kerítésnek határán belől hozzá fogtak a munkához 1781-ben, és rövid idő alatt nagy szép roppant templomot, magas, tágas, eszeréppel fedett toronnyal építettek, úgy hogy ennek mint külső, mint belső alkalmaztatása nem alább való, mint a fennebb leírt Sz. Miklós pápista templomának, éppen belső részére nézve abban lévén a különbség, hogy ebben annyi aranyos oltárok, oszlopok, képek, rostélyok nem tétettek, mint amabba. Néhai mgos B. Dániel Istvánnak Udvarhelyszék akkori érdemes főkirályibírájának bőv adományából szép, nagy orgonával felékesítettvén, maga költségén a megye egy 12 mázsás nagy harangot tétetett a toronyba, a Collégiumnak tornyában lévő órát általvitte, ezen kívül a városnak még nagyobb nyugalmára, az estvéli téiben 8, nyárban 9 órakori harangozást ugyan a maga költségén felállította. Ezen templomnak is így elkészítésében leginkább szorgalmaskodott s fáradozott a felül- említett Kiss Gergely professor.

Még ezen alkalmatossággal lehet előhozni azt is, hogy az két religion levő lakosoknak elméjek között néhai b. e. öreg Rákóczi György fejedelem idejében új vizsongás támadott ilyen okból: csak azon üdö tájott a vár megégvén, az ottan való óra a városra kihoztatott, a mely a tűz és hordozás mián haszontalanná tétetvén, mind addig a városon hevert, míg ahoz értő mesterember találtatván, aztot meg nem igazította; az így elkészített órát a reformátusok a piaci, a pápisták ellenben, a hegyen való pápista templomban akarták helyeztetni, mely dolognak a fejedelem olyan véget tett, hogy az említett óra a piaci toronyba, mint diszesebb s a városnak alkalmatosabb helyére tétessék. De a fejedelemnek ilyen rendelése után is tétetett-e ide, vagy nem? bizonyost nem lehet mondani, mivel régi hírül sem hallatik, hogy a piaci toronyban valaha óra lett volna, hanem inkább lehet vélekedni, hogy a reformátusok is

a felső tornyot alkalmasabbnak tapasztalván az óra tartásra, önként átengedték.

Méltó azt is a két religio iránt észre venni, hogy akármiféle gyűlésben, mulatásban, utazásban férfi vagy asszonyi rend a religio iránt egymás között semmi különbséget nem kívánnak mutatni, annyival inkább a felett veszekedni: igen csekély elméjű embereknek tartják magok között, a ki valami két részből álló társaságban, a hitről való dolgokat emlegeti, félvén attól, ne talám az ilyen rájok nem bízott beszédek az eddig köztök megvolt városi egyességet fel kezdjék bontani.¹⁾

A mult száznak vége felé származott volt ide egy Görög András nevű görög vallású ember, a ki a Botos-utczában az alsó végén jószágot szerzvéen, arra a maga vallásának kedvéért egy kis templomot építtetett, és testamentumban a jószággal együtt ugyanazon valláson levő oláhoknak hagyta, a hova pap szállván bé, a város körül való oláhoknak itten kezdték megyéjéket tartani. Hanem 1759-dik esztendőben híres Sofronius-nak követjei ide is elérkezvén, arra vették az ezen megyéhez tartozó oláhokot, hogy az említett esztendőben nagy lármával a papot a házból kihányják, a templomot magok részekre elfoglalták, s ottan a nem unitus pap által liturgiájokat folytatni kezdték.

De a felséges királyi gubernium eleibe menvén a dolog, mivel a ki szerzette s építette és az oláh ecelésiának hagyta, görög uniólt vallású ember volt, szüntelen is ezen vallású megyének temploma volt, az Sofronius nem unitus vallású követőtől elvettettetett, s a régi uniólt papnak s a megyének visszaadattatott, s attól bíratik mostanában.

Elérkezvén a ns. szék tisztjeihez az ez iránt való rendelése a felséges királyi guberniumnak, éppen annak a v. tisztnek költ kötelességire annak kihirdetése, és az paranesolt dolognak végrehajtása, a ki Sofronius követőit leginkább tanácsolta s bátorította az uniólt megye házának s templomának elfoglalására. Látván pedig a dolognak megváltozását, hogy az abba való beléavatásából következő szégyent elhárítsa magáról, úgy akarta, hogy azon decretumnak kihirdetését, s az paranesolt dolognak végbevitelét az városi magistratus ecelekedje meg, de ez abba magát belé nem avatván (a mint nem is tartozott), úgy vitte azon tiszt maga subordinatussai által végebe. Való az is, hogy ezután csakhamar Buckov gubernator excellentiája idejövén, maga azon megyeházhoz és templomhoz személye szerént lement, s azon tisztet (megtudván a dolognak mivoltát) a kíséző más tiszteknek s népnek láttára s hallatára igen megpirongatta.

¹⁾ A vallási türelemnek igen szép nyilvánulása a vallásszabadság classicus földjén: Erdélyben, a XVII. században.